

TÜRKİYE'DE TELEVİZYONCULUĞUN GELİŞİMİ VE BUGÜNKÜ DURUMU

Doç.Dr. Özden CANKAYA
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
İletişim Fakültesi

Televizyon, günümüzde, diğer toplumlarda olduğu gibi bizim toplumumuzda da etkili ve yaygın bir kültür üretme aracıdır. 19.yüzyılın ortalarından başlayarak, Batılı ülkelerin sanayileşmelerini tamamlamasıyla birlikte kitle kültürü olgusu ortaya çıkmıştır. Sanayileşme öncesinde elit bir çevrede (aristokrat ve saray çevreleri) üretilen ve tüketilen kültür ürünleri, günümüzde artık yığınsal olarak üretilmekte ve yığınsal olarak tüketilmektedir. Kültür ürünlerinin üretim ve tüketimi tümüyle köklü bir değişime uğramıştır. Kültür ürünleri bugün mekanik olarak çoğaltılarak yeniden üretilmektedir. Televizyon aracıyla kültür endüstrisi; ses ve görüntü boyutlarıyla, beraberinde köklü felsefi, ideolojik ve siyasal sorunlar getirmiştir.(1) Bugün, kuramsal yaklaşımların hiçbirinin gözardı edemeyeceği bir gerçek, toplumsal-ekonomik yapılarla yığınsal iletim araçlarının teknolojik ekonomik ve yönetsel yapıları ve yığınsal iletim ürünlerinin biçim ve içerikleri arasındaki ilişkidir.(2)

Ülkemizde, televizyon yayıncılığını içerik açısından incelediğimizde, çok sayıda televizyon vericisinden, fiili olarak sürdürülen yayının birbirinden farklı olmadığı görülmektedir. Çünkü, yayıncılar kaynak olarak, aynı dış kaynaklara bağlıdır. ABD kültürünün ürettiği programlar, bir çok kanalda hemen hemen aynı oranlarda tüketilmektedir. Yerli yapım olduğu belirtilen programlar ise, içerik ve biçim açısından ileri televizyon teknolojilerinin ürettiği programların kendi dilimizdeki kopyalarıdır. Durum böyle olunca, sayıca çok kanaldan gerçekleşen televizyon yayınlarının ülkemizde çoğulculuğu sağladığını söyleyebilmek olası değildir. Kitle iletişim araçlarının demokrasiye katkıda bulunabilmeleri, özgür bir iletişim ortamı sağlayabilmeleri, ancak, değişik çıkar gruplarının, iletişime katılmalarıyla mümkündür. Bugün, televizyon yayıncılığında gerçekleşen ise, tek yönlü iletim olup, farklı çıkar gruplarının seslerini duyuramadığı, varlıklarını hissettiremedikleri bir yayım düzenidir.

Pazar ekonomisi liberallerinin, pazarın, bireysel seçim özgürlüğünü artırdığı iddiası da kuşkuludur. Sınırsız pazar rekabetinin, aslında belirli grupların, özellikle azınlıkların ve geçici çoğunlukların seçim özgürlüğünü ağır biçimde zedelediği ileri

sürülmektedir. "Örneğin, radyo ve televizyon yayıncıları izleyiciler için rekabete tutuştuklarında en iyi yöntemin kitlelere cazip gelecek programlarla tam ortadaki kesime seslenmek olduğunu bilmektedirler. Bunun sonucu, programlarda çeşitliliğin sınırlandırılması ve program türlerinin birbirleriyle örtüşmesi olmaktadır.(3) Pazar rekabeti içinde çalışan televizyon istasyonları, herşeyden önce, izleyici kitlesinin büyüklüğüne göre ayarlanmış bir ödüllendirme sistemine göre çalışmaktadır. Daha çok reklam almak ve daha çok sayıda izleyici çekebilmek için programlar izleyicilere satılmamakta, ama izleyiciler reklamcılara pazarlanmaktadır. Ama tecimsel televizyon yayıncılığının benimsendiği ülkelerde, televizyon yayıncıları olayı farklı bir biçimde değerlendirmektedirler. Murdoch; bu düzende yapılan televizyon yayıncılığının "kamuya, kamunun istediği bir hizmeti kamunun gücünün yeteceği bir fiyatta ülke yasalarına uygun olarak sağlayan herkesin, kamu hizmeti verdiğini" ileri sürmektedir.(4) Fininvest'in program planlama müdürü Robert Giovali; "benim amacım insanları geliştiren şeyler vermek değil, istedikleri şeyleri vermek" demektedir.(5)

Serbest pazar içindeki televizyon istasyonları, böylece kara yönelik, toplumsal bir işlev üstlenmeden, çoğunluğun beğenisini kazandığını varsaydıkları kitle kültürü ürünlerini yaygınlaştırarak bir yayıncılık gerçekleştirmekte, ama bir kamu hizmeti verdiklerini de ileri sürebilmektedirler. Oysa, iletişim özgürlüğünün gerçekleştiği, katılımı sağlayarak, demokrasinin işleyişine katkıda bulunacak bir TV yayıncılığı yapılamamaktadır.

Bireylerin iletişim özgürlükleri ve demokratik katılım açısından yeni modeller aranmaktadır. İletişim olayını, ne devlet tekelinde tutan, ne de serbest pazar koşullarındaki kar amacına yönelik bir faaliyet olarak gören, olaya kamu hizmeti açısından yaklaşan eğilimler tartışılmaktadır. "Kamu hizmeti iletişim"den sözedenler, devletçe finanse edilen ve korunan, ama devlet dışında kalan ve toplumdaki bireylerin büyük bir bölümü arasında düşünce dolaşımı sağlayan iletişim kurumlarını düşünmektedirler.

Bugün, ülkemizdeki fiili televizyon yayıncılığı düzeninin, tekelci sistemin ve tecimsel sistemin sakıncalarının birlikte değerlendirilerek, toplum için en yararlı ve doğru bir modelin geliştirilmesi için tartışmaların ve çalışmaların yapılması gerekmektedir.

Televizyonun Türkiye'ye Gelişi:

Sürekli ilk radyo vericisinin 1920'de Pittsburg'da KDKA adlı bir istasyondan yayınından kısa bir süre sonra, 1927 yılında da ülkemizde radyo yayınları TTAŞ tarafından başlatılmıştır.(6) Türkiye'de, o yıllarda kitle iletişiminde çok çağdaş ve önemli bir teknolojik araç olan radyoya, az bir zaman farkıyla kavuşulmuş olmasına karşın, televizyon için bu süreç hayli uzun sürmüştür.

Türkiye'de kamuoyu televizyonla 1960'lı yıllardan sonra ilgilenmeye başlamıştır. Elektronik tarama tekniğini kullanarak yapılan ilk televizyon yayınının

1936'da İngiltere'de başlamasından, 1960'lı yıllara değin oldukça uzun bir süre geçmiştir.

Türkiye, televizyon yayınları dünya üzerinde iyice yaygınlaştıktan sonra konuyla ilgilenmiş ve duyarlık göstermiştir.

1960'tan önceki yıllarda İstanbul Teknik Üniversitesi Televizyonu Türkiye'deki ilk televizyon yayını gerçekleştirmişti. 1952-1953 akademik yılında İTÜ Televizyonu Cuma günleri 17.00-18.00 arasında düzenli yayına geçmişti. Ne var ki, bu yayınları izlemek isteyenler İstanbul Teknik Üniversitesinin Gümüşsuyu'ndaki binasına gelmek zorundaydılar. Çünkü, kentte henüz alıcı sahiplerine rastlanmıyordu.(7)

Daha sonraki yıllarda TV alıcı cihazı satın alanlar komşu ülkelerin televizyon yayınlarını izlemeye başladılar. 1964-1968 yılları arasında, televizyon alabilenler, Bulgar, Romen, Yugoslav televizyonlarının programlarını izleyebilmek amacıyla, konutlarının damlarına, çatılarına "özel ve çok güçlü" olduğu iddia edilen antenler yaptırmaktaydılar.(8)

Kamuoyunda artan ilgiye karşın, devletin televizyon yayınlarına başlaması konusundaki girişimleri daha sonraki yıllarda başlamıştır. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planında Türkiye'de TV yayınları öngörülmemiştir. Plan, "eğitim ve ulusal bütünlüğün sağlanması konusunda etkili bir araç olan radyolardan, daha iyi yararlanılması ve yurdun her köşesinde en az bir milli istasyonun dinlenmesinin sağlanmasını ana amaç olarak belirlenmiştir. Yurdun her yanında en az bir milli radyo dinlenmesi sağlandıktan sonra da "radyo programları Batı Radyoları seviyesine çıkıncaya kadar televizyonun ekonomimiz için pahalı olduğu" görüşü savunulmuştur.(9)

İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planında ise, televizyon şebekesinin kurulması işinin "beşer yıllık üç plan döneminde gerçekleştirilmesi" kararlaştırılmıştır.(10)

Ankara Televizyonu TRT'nin ilk yönetim kurulunun kararıyla, Devlet Planlama Teşkilatının bu görüşüne karşın, Ocak 1968'de deneme yayınlarına başlamıştır. Türkiye'de televizyon yayınlarının başladığı bu dönemde, kurumun genel müdürü, aynı zamanda TRT'nin ilk genel müdürü olan Adnan Öztrak'tı. Türkiye'de televizyon yayınlarını başlatan yönetim kurulu ise, şu üyelerden oluşuyordu: Yönetim kurulu başkanı Prof.Dr.İsmet Giritli, Ord.Prof.Dr.Bedri Karafakioğlu, Melih Cevdet Anday, Prof.Dr.Hıfzı Timur, Ulvi Çulpan, Seniha Eke ve genel sekreter Kemalettin Akçakoca.(11)

Ankara Televizyonu, ilk deneme yayını 31 Ocak 1968'de 3.band 5.kanaldan gerçekleştirmiştir. Federal Almanya'nın teknik desteğiyle başlayan televizyon yayınları, Ankara'nın Dededoruk tepesinden 600 W verici güç, 5 KW anten çıkış gücüyle 1276 km2 alana ve 1.070.000 kişiye ulaşıyordu.

Ülkemizde deneme yayınlarına başlandığında, teknik ve program olanakları

çok sınırlıydı, yayın, yayıncıların amatör heyecanlarıyla gerçekleştiriliyordu.

Tek stüdyodan yapılan yayınların yanında personel sayısı da yeterli değildi. 1968'de Ankara Televizyonunda kadroya dahil memur ve hizmetliler toplam 1539 kişiydi. Buna karşın TV Dairesi Başkanlığında 35 kişi çalışıyordu. TV Program Daire Başkanlığında ve Televizyon Stüdyolar İşletme Dairesi Başkanlığında kadrolu eleman yoktu.

Program Daire Başkanlığında kadrolu eleman olmayışı televizyon yayınlarının ne denli hazırlıksız başladığının bir kanıtıydı. Temel hizmetinin yayın olması gerekli personel hazırlığı yapılmamıştı. Televizyon yayınlarının bir an önce başlanması istenmiş, gerekli personel ve araçların daha sonra sağlanması düşünülmüştü.

Tüm teknik ve personel eksikliklerine karşın, Ankara Televizyonun Deneme Yayınları halk tarafından büyük ilgiyle karşılanmış ve ilk televizyon yayınlarını mağaza vitrinlerinden izlenmişti.

1968 yayın yılında, Ankara Televizyonu toplam 453 saat 56 dakika yayın yapmıştır. Program yapısı açısından dikkat çeken nokta ise, yerli yapımların egemenliğidir. Günlük yayın, amatör bir ruhla, sayıca yetersiz programcı kadrosuyla, yerli yapımların ağırlıkta olduğu biçimde gerçekleştirilmiştir.(12)

Günümüze kadar geçen yirmibeş yıl içinde devlet tekelindeki televizyonun hem teknik gücü, hem personel sayısı, hem de programcılık anlayışı gelişti. Ancak, yayın saatlerinin artması, yayıncılık açısından dış kaynaklı programların da yayın içinde artması sonucunu doğurdu.

1990'lı yıllara gelindiğinde elektronik iletişim dünyasında yeni arayışlar ortaya çıktı. TRT-1, TRT-2, TRT-3, TRT-4, TRT-GAP, TRT-INT ve Avrasya kanallarından yayın yapan TRT Televizyon kanalları toplumun gereksinimlerini karşılamadı, hukuksal yapı hazırlanmadan bir çok özel televizyon kanalı fiili durum yaratarak yayına başladılar.

2. Televizyon Yayıncılığında Yeni Arayışlar:

Günümüzde iletişim teknolojisi, dünyanın küreselleşmesine yol açarak, insanların geçmiş çağlarda görülmemiş bir biçimde düşüncelerini ve duygularını paylaşıp, ortak değerler ve tepkiler üretip haberleşmelerine yol açmıştır. İnsanlar, bilgi dağılımı açısından daha dengeli bir iletişim düzeni ve doğruları öğrenme hakkına sahip olmak istemektedirler. Tek taraflı iletileri almak yerine, medyalara katılmak bir gereksinim olarak duyulmaya başlanmıştır. 1990'lı yıllarda Avrupa'nın pek çok ülkesinde görülen, iletişimde yeniden yapılanma eğilimleri Türkiye'de de görülmeye başlanmıştır. Tüm dünyadaki demokratik arayışlar ve çoğulculuk özelemleri, düşünsel dü-

zeyde bizim toplumumuzu da etkilemiştir. İletişim alanında özel radyo ve televizyon konusu gündeme gelmiştir. Yazılı basın düzeni, nasıl çeşitli düşünce ve görüşlere sahip kişilerin ve grupların gazete ve dergi çıkarmasına olanak veriyorsa, elektronik iletişim alanında da aynı özgürlük aranır olmuştur. Avrupa ülkelerinde bu yolda uygulamaların artması da, Türkiye'deki düşünce değişikliklerinin hızını arttırmıştır. Radyo ve televizyonun çok etkin ve güçlü birer iletişim aracı oldukları için, devletin tekelinde bulunması görüşü terkedilmeye başlamıştır. Toplumdaki çeşitli görüş ve düşüncelerin elektronik kitle iletişim araçlarıyla iletilmesi benimsenmiştir.

Bu eğilimlerin belirginleşmesinde, diğer ülkelerdeki değişimlerin etkisi yanında, ülkemizde iletişimi düzenleyen yasal durumun ve TRT'nin yayıncılığının toplumun gereksinimlerini karşılayamamasında önemli payı vardır.

A- Ülkemizde Televizyonculuğun Yasal Düzenlenişi:

Türkiye'de 1961 Anayasasını doğuran siyasal olaylar, elektronik kitle iletişim araçlarının büyük bir duyarlılıkla düzenlenmesi sonucunu doğurmuştur. 1 Mayıs 1964'te yürürlüğe giren ve 1961 anayasasının 121.maddesine dayanılarak çıkarılan 359 sayılı TRT yasası Türkiye Radyo ve Televizyon kurumunun özerk ve tarafsız bir kamu kurumu olarak örgütlenmesini gerçekleştirmişti. Özerklik; idari, mali ve yayıncılık alanlarını kapsıyordu. Bu iyi niyetli ve yayıncılık açısından önemli görülen düzenleme, ancak 1972 yılına değin sürebildi. 1972 yılında çıkarılan 1568 sayılı yasayla TRT kurumu özerkliğini yitirdi ve yalnızca tarafsız bir kamu kuruluşu durumuna getirildi. Çok kısa süren özerklik döneminden sonra da, radyo ve televizyon, daha önceki dönemlerde olduğu gibi, siyasal güçten yana bir yayıncılık gerçekleştirmek durumunda oldu.

1983 Kasım ayında çıkarılan ve dayanağını 1982 Anayasasının 133.maddesinden alan 2954 sayılı yasa ise, hem radyo, hem de televizyonda, getirdiği örgütsel yapıyla; "hükümet ağzı TRT" yayıncılığının sürdüren bir yayıncılık gerçekleştirdi. Halen yürürlükte olan bu yasanın getirdiği örgütlenme biçimi, gerek genel müdür ve yönetim kurulu gibi organların oluşmasının siyasal güce bağımlılığıyla, gerekse hükümetlerin icraatlarını tanıtmaya amacıyla konulmuş olan 19.maddenin uygulanışı ile, Anayasanın belirttiği yansız yayıncılığı gerçekleştirememiştir. Siyasal gücün etkisinde ve hizmetinde bir yayıncılık anlayışı toplumun büyük kesiminde hoşnutsuzluklara neden olmuştur. TRT'nin "protokol haberciliği" anlayışı, televizyonun yayıncılık kazanmasıyla daha da belirgin ve rahatsız edici bir durum olmuştur.

Tüm bu birikimler ve Avrupa'daki deregülasyon(13) hareketleri toplumuzda televizyon yayıncılığında bir fiili duruma ve patlamaya yol açmıştır.

B- Türkiye'de Televizyon Yayıncılığında Fiili Durumun Ortaya Çıkışı :

Türkiye'de TRT tekelinin kırılma eğilimleri, resmi kurumları da yeni düzen

arayışlarına zorlamıştır.

Toplumdaki bu istem ve değişimler, 2954 sayılı yasanın 6. ve 7. maddelerine göre, TRT yayınlarının ilkelerini saptayıp, gözetim, denetim ve değerlendirmesini yapmakla görevlendirilen Radyo ve Televizyon Yüksek Kurulunu, bu konudaki görüş ve önerilerini açıklayan bir rapor hazırlamaya yöneltmiştir. Rapor, özellikle 2.dünya savaşından sonra, devlet tekeli yerine ikili bir sisteme geçilmesinin nedenlerini şöyle açıklamaktadır:

"...Bunlardan birincisi, insan hakları, ifade, iletişim hürriyetleri, çoğulculuk bakımlarından hukuk alanında ortaya çıkan yeni bakış açıları ve görüşler, ikincisi de teknolojinin olağanüstü gelişmesi dolayısıyla haberleşme alanında meydana gelen önemli değişim ve oluşumlardır.(14)

RTYK, ifade ve iletişim özgürlüğünü tamamlamak için özel radyo ve televizyona gerek duyulduğunu belirtmiştir.

Ülkemizde ilk kez yasal düzenlemenin dışında televizyon yayınlarına başlararak, fiili duruma geçen Star-1, özel radyo ve televizyon alanındaki tartışmaların yoğunlaşmasına yolaçmıştır. Nitekim, raporda, ülkemizde de, diğer Avrupa ülkelerinde ve özellikle İtalya ve Yunanistan'dakine benzer girişimlerin ortaya çıktığına ve bu yasadışı duruma kovuşturma yapılmadığına değinilmiştir. Oysa, hukukun üstünlüğünü sağlayacak girişimlerin yapılması ve yasaların egemenliğinin gerçekleştirilmesinin gerekliliği savunulmuştur.

Bunun için de, önce Anayasanın 133.maddesinin değişmesinin gerekliliği üzerinde durulmaktadır. Anayasanın ilgili maddesi değiştikten sonra, özel radyo ve televizyon düzenine ilişkin yasal düzenlemeler yapılabilir. RTYK Anayasanın 133.maddesinin 1.fıkrasının şu biçimde değiştirilmesini önermektedir: "Yurt içinde ve dışında radyo ve televizyon yayınları özel kanuna uygun olarak kurulacak, tarafsız ve özerk bir kamu tüzel kişiliğince ve kişiliklerince yapılabilir. Radyo ve televizyon yayımı yapabilecek diğer kamu tüzel kişiliklerini kanun gösterir.(15)

20 Ekim 1991 seçimlerinden sonra, işbaşına gelen Süleyman Demirel başkanlığındaki koalisyon hükümeti de, toplum bu güncel ve öncelikli konusuna hükümet programında yer vermiştir. 25 Kasım 1991 tarihinde TBMM'de okunan bu program özel radyo ve televizyon konusunda şunları söylemektedir: "Halkımıza, gerçekleri yansıtan ve doğru haber alma olanağı sağlayan tarafsız bir devlet radyo ve televizyonu mutlaka sağlanacak ve özel televizyon ve radyo istasyonlarının da kurulmasına olanak veren hukuksal ortam hazırlanacaktır.

Bu amaçla hükümetimiz bir yandan bunun gereği olan Anayasa değişiklikle

rini sağlamaya çalışacak, öte yandan da, Anayasa değişikliğini gerekli kılmayan yasal düzenlemeleri gerçekleştirecektir.(16)

Ancak hükümetin kuruluşundan bir yılı aşkın süre geçtiği halde, gerekli yasal düzenlemeler gerçekleştirilememiştir ve radyo ve televizyon yayıncılığında fiili durum sürmektedir.

Yasal düzenlemelerin nasıl yapılacağı, duyarlı konuların hangi temel ilkeler kabul edilerek gerçekleştirileceği de iletişim uzmanları tarafından merak edilmektedir. Yeni yasanın dikey ve çapraz tekeller konusunda uygulayacağı ölçünün ne olacağı, çoğulcu demokrasi ile gelişen medya tekellerini sınırlayan kuralların neler olacağı, yabancı sermayenin kurulacak radyo ve televizyon istasyonlarındaki payının sınırlanması ve yabancı kökenli programlar konusunda yapılacak sınırlamaların ölçüsü, Türkiye'deki iletişim tartışmalarının ana gündemini oluşturmaktadır.(17)

İLAD, TÜSES'le birlikte yayınladığı bu konudaki görüş ve düşüncelerini açıkladığı yayınında, "Türkiye'de yeni bir radyo televizyon düzeninin kurulmasının kaçınılmaz bir zorunluluk olduğunu belirtmiştir. Getirilmesi istenen düzenin "özerk bir TRT'ye, kamusal radyo ve televizyon kurumlarına, özel ama kamu çıkarları açısından denetimli radyo ve televizyon ortaklıklarına ve bağımsız bir otorite biçiminde oluşturulacak bir Radyo ve Televizyon kuruluna dayanacak"(18) biçimde oluşturulması önerilmektedir.

3- Türkiye'de Televizyon Yayıncılığının Bugünkü Durumu:

Türkiye'de yasal düzenleme, örgütsel model tartışmaları sürerken, ülkemiz Türkiye, İtalya ve Yunanistan'da yaşanan fiili durum sürecini yaşamaktadır.

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesinin 5.5.1989 tarihli toplantısında imzaya açılan ve bizim de devlet olarak kabul etmiş olduğumuz Avrupa Sınırötesi Televizyon Sözleşmesinin hükümlerine uyulmamaktadır. Sözleşme önsözünde; ".....Bütün demokratik gruplar ve siyasi partiler arasında eşitlik ve çoğulculuğun korunarak, düşüncenin serbestçe oluşumunda ve kültürün gelişmesinde yayıncılığın önemini" vurgulamaktadır.(19) Bunlar gerçekleşmediği gibi, programcılıkla ilgili 7.maddenin 2.fıkrasındaki "program hizmetlerinin çocukların ve ergenlik çağındakilerin fiziki, zihni ve ahlaki gelişimini bozabilecek parçaları yayına veriş ve alışı saati nedeniyle onların seyretmeleri kuvvetle muhtemel zamanlarda yayına konmaz" hükmü özel televizyon istasyonlarının yayınlarında sık sık çiğnenmektedir.

Televizyon verici istasyonlarının sayılarının artması kültürel gelişmeye katkıda bulunmakta mıdır? Düşüncelerin özgürce dolaşımı, çoğulculuğu sağlayacak çeşitli çıkar gruplarının iletişime katılmaları gerçekleşmekte midir? Devlet tekelindeki televizyon kanalları ve diğer televizyon istasyonları içerik açısından nasıl bir yayıncılık politikası izlemektedirler? Toplumun kültürel gelişmesini sağlayacak programlar

yayınlanmakta mıdır?

Türkiye'de halen televizyon yayınlarını sürdüren televizyon kanallarından TRT-1, Inter Star, Show TV, Teleon ve BRT'nin 15 Kasım-15 Aralık 1992 tarihleri arasındaki yayınların içerik açısından karşılaştırmalı olarak incelediğimizde karşımıza ilginç bir tablo çıkmaktadır.(20)

A- Devlet Tekelindeki Televizyon Yayınları:

Türkiye'de Anayasanın 133.maddesi ve 2954 sayılı yasaya göre çalışan devlet televizyonu, yurt içine ve dışına olmak üzere ayrı hedef izleyici gruplarına yayın yapmaktadır.

TRT, televizyon yayınlarını, yurt içine, yurt dışına ve bölge televizyonu olarak, kapsadığı alan olarak da farklı biçimde gerçekleştirmektedir. Yurt içine yaptığı televizyon yayınlarını; TRT-1, TRT-2, TRT-3, TRT-4, Bölge televizyonu TRT-GAP ve Telegün'le yapmaktadır. Bu kanallar aracılığıyla TRT ülkenin tüm yörelerine ulaşabilmektedir. TRT-INT ve Avrasya kanalları aracılığıyla da, yurt dışına televizyon yayınlarını gerçekleştirmektedir.

TRT televizyon yayınlarıyla "izleyiciye seçme hakkı tanıma" esası doğrultusunda birden fazla kanalla televizyon yayını yaparak bütün kitlelere ulaşma amacını gütmektedir.(21)

Bir aylık yayın içeriğini incelediğimiz TRT-1, "bu yayının en geniş izleyici kitesini kapsadığı gözönünde tutularak, Türkiye genelinde çeşitli yaş, meslek, eğitim ve kültür seviyesindeki seyirci topluluğuna bilgi ve haber vermek, en yaygın şekliyle milli kültür bütünleşmesine, eğitime ve kalkınmaya yardımcı olmak, eğlendirmek ve seyircilerin müzik ihtiyaçlarını karşılamaktadır.

TRT-1 yayınları eğitim ağırlıklı olmak üzere kültür, drama, müzik, eğlence, spor programları, haberler ve reklamlardan oluşur".(22)

Nüfusun %97.3'nü kapsayan TRT-1 yayınları Kasım 1992 gözönüne alınarak yapılan hesaplamada haftada 123 saat, bir ayda yaklaşık 492 saat yayın yapmıştır.

TRT-1'de yayınlanan eğitim programları yaygın eğitim programları olup, daha çok kuşak program biçiminde yayınlanmaktadır. Bu nedenle köye yönelik programlar dışında yeralanlar, müzik, magazin ve eğlenceyle karışık olarak sunulmaktadır. TRT 1993 genel yayın planında TRT-1'de eğitim programları %19, kültür prog-

ramları ise %18 olarak hedeflenmiştir.(23) Ancak, yaygın eğitim programları, müzik ve magazin içeriğiyle birlikte sunulduğundan, program türlerini sınıflandırırken, köye yönelik eğitim programları dışında kalanlar, müzik, magazin, kuşak programları olarak birarada gruplandırılmıştır.

15 Kasım-15 Aralık 1992 tarihleri arasında TRT-1'in program türleri, süre ve oranları.(24)

Program Türü	Süre (dakika)	Toplam yayın oranı (%)
Haber-Haber Programı	4501'	14.1
Eğitim (Köye yönelik)	1025'	3.24
Müzik-Mazagazin-Kuşak Program	9825'	30.67
Çocuk Programları	4195'	13.11
Konulu Filmler	2925'	9.14
Diziler-Seriler	4521'	23.11
Yarışma Programları	980'	3.06
Belgesel	430'	1.34
Spor	704'	2.20
Toplam	29.106'	100.000

Yayınlanan dizilerin 3500 dakikası "Arkası Yarın" kuşaklarında Meksika ve Brezilya yapımı soap-opera'lar ve ABD yapımı dizilerdir.

Bir aylık dönem içinde TRT-1'de 12.215 dakikalık dış kaynaklı program yayınlanmıştır. Dış kaynaklı yayınlar toplam yayın içinde %38.18'lik bir yer kaplamaktadır. Haber, haber program ve spor dışında kalan yerli yapımlar, 14.501 dakika ile toplam yayının %45.4'nü oluşturmaktadır.

Devlet tekelindeki en geniş nüfusa seslenen televizyon kanalı olan TRT-1'de, müzik ve magazinle karışmış bir biçimde de olsa diğer özel kanallara oranla daha fazla oranda eğitim ve kültüre yer verilmektedir.

B- Özel Televizyon Kanallarının Yayınları :

Bugün Türkiye'de, Inter Star, Show TV, Teleon, HBB, Kanal 6, Kanal Market ve bir yerel TV olan BRT televizyon yayını yapan kanallardır. Flash TV ve Satel TV

ise deneme yayını yapmaktadırlar. TGRT, Kanal E, Star, Atlas TV, İstanbul TV logo sinyalleri ile TV ekranlarında yerlerini almışlardır.

a- Inter Star Televizyonu :

Önce Star-1 adıyla Türkiye'de yasal düzenin dışında fiili durum yaratarak yayına başlayan ilk özel TV kanalı Inter Star hergün 24 saat yayın yapmaktadır. Gece 01.00'den sonraki yayınları, daha önce yayınlanan programların tekrarından oluşmaktadır. Bu tekrar yayınların içinde en büyük yeri diziler almaktadır.

Bir aylık yayın süresinde, en fazla yeri, 31.495 dakika ve %70.5 lık oranıyla dış kaynaklı yapımlar oluşturmaktadır.

Haber-haber program ve spor programları dışında kalan yerli yapımlar 9180 dakikadır. Bir aylık toplam yayının %20.5'nu oluşturmaktadır.

15 Kasım-15 Aralık 1992 tarihleri arasında Inter Star'da yayınlanan programların türleri, süre ve oranları(25)

Program Türü	Süre (dakika)	Toplam yayın oranı (%)
Haber-Haber Programı	2660'	5.9
Müzik-Magazin-Eğlence	9845'	22.1
Çocuk Programları	3600'	8.1
Konulu Filmler	9130'	20.5
Diziler-Seriler 16.3	15'	36.5
Yarışma-Lotarya	500'	1.1
Spor	2080'	4.6
Belgesel	360'	0.8
Diğer	150'	0.4
Toplam	44.640'	100.000

Dizi ve serilerin tümüne yakını Amerikan ve Latin Amerika yapımlarıdır.

Çocuk programları da çizgi filmlerden ve çocuklara yönelik dizi filmlerden oluşmaktadır ve tümü dış kaynaklıdır.

Yerli yapımlara baktığımızda müzik-magazin ve eğlencenin en fazla yeri kapsadığı görülmektedir.

Lotarya ve yarışma programları aracılığıyla izleyici sayısını arttırmaya çalışmaktadır.

b- Show TV:

Show TV'nun en çok izleyici çekeceği, en çok reklam alacağı varsayılan programlar üzerine kurulu bir yayın politikası vardır.

Show TV'da eğlenceye yönelik magazinler, sinemada hasılat yapan filmler, maçlar ve yarışmalar gibi izlenme oranları yüksek olan programlar yayınlanmaktadır.

Haber metinleri çarpıcı ve kısadır. Haber bültenleri hareketli müzik, resim ve spot yazılar eşliğinde okunmaktadır. Haberlerde, ekonomi, spor ve meteoroloji bölümleri vardır.

Araştırmanın yapıldığı dönemde "32.Gün" ve "Arena" adlı iki haber programı yayınlanmaktadır.

15 Kasım-15 Aralık 1992 tarihleri arasında Show TV'de yayınlanan programların türleri, süre ve oranları(26)

Program Türü	Süre (dakika)	Toplam yayın oranı (%)
Haber-Haber Programı	1025'	3.05
Eğitim-Kültür	120'	0.35
Müzik-Magazin-Eğlence	8565'	25.40
Çocuk Programları	2005'	5.95
Konulu Filmler	11620'	34.48
Diziler-Seriler	5155'	15.29
Yarışma-Lotarya	2385'	7.08
Spor	2835'	8.40
Belgesel	-	-
Toplam	33.710'	100.000

Show TV'da yayınlanan çocuk programlarının tümü dış kaynaklıdır. Bu programlardan 1695 dakikası çizgi filmler olup, çocuklara yönelik programların %84.53'nü oluşturmaktadır.

Diğer televizyon kanallarından ayrı olarak, bu kanalda belirgin biçimde erotik yayınların yayınlandığını görmekteyiz. Bazı geceler 10 veya 30 dakikalık kısa programlarda, bazı geceler yaklaşık 1 saatlik yarışma programı "Tutti Frutti"den oluşan erotik yayınlar vardır. Erotik yayınların bir aylık araştırma süresi içinde toplam yayın süresi 700 dakikadır ve eğlenceye yönelik programların %8.1'ni oluşturmaktadır.

Bu televizyon kanalında yarışma programları da önemli bir yer tutmaktadır. Yarışma programları 2385 ile toplam yayın süresinin %7.08'ni oluşturmaktadır. Bu süreye hediye çekilişleri ve 900'lü telefonlarla yürütülen yarışmalar dahil değildir.

Show TV'de yayınlanan reklam kuşakları programı içlerinde yoğunlaşmıştır. İzleyicilerin program aralarında kanal taramaları reklam izleme oranlarını düşürmektedir.

Yayın akışı içinde en çok süreyi kapsayan tür, konulu filmlerdir. 11.620 dakikalık film yayını toplam yayın süresinin %34.48'ni kapsamaktadır.

c- Kanal 6 Televizyonu:

4 Ekim 1992 tarihinde yayına başlayan Kanal-6 07.00-02.00 arasında günde 19 saat yayın yapmaktadır. Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde tam net olarak izlenemiyen Kanal 6 televizyonu günde 6-9 saat arasında sinema filmi yayınlamaktadır. Bunlardan bir ya da ikisi yerli film olmaktadır.

15 Kasım 15 Aralık 1992 tarihleri arasında Kanal 6'da yayınlanan programların türleri, süre ve oranları(27)

Program Türü	Süre (dakika)	Toplam yayın oranı (%)
Haber-Haber Program	1610'	4.58
Eğitim-Kültür	-	-
Müzik-Magazin-Eğlence	7130'	21.67
Çocuk Programları	5860'	16.89
Konulu Filmler	9810'	27.96
Diziler-Seriler	7630'	21.00
Yarışma-Lotarya	1680'	4.86
Spor	980'	2.87
Belgesel	60'	0.16
Toplam	34.760'	100.000

Kanal 6'nın yayınlarında da dış kaynaklı yapımlar çoğunluğu oluşturmaktadır.(19.370')

C- Yerel Yönetim Televizyonu BRT :

Devlet tekelindeki TRT dışında, kamusal bir örgüt tarafından televizyon yayını yapan kuruluşu BRT'dir.

Yerel bir yayın kuruluşu olan BRT, İstanbul Belediyesine bağlı olan İstanbul Kültür Sanat Ürünleri Ticaret A.Ş. bünyesinde faaliyet göstermektedir. Televizyon yayınlarının finansmanı bu şirket tarafından sağlanmaktadır.

BRT'nin hazırladığı yayın planına göre, televizyon yayınlarının İstanbul ve çevresini kapsayacağı, gerektiğinde diğer yayın kuruluşlarıyla işbirliği yapacağı, bölgesel ve Türkiye'nin bütününe ulaşan ortak yayınların gerçekleştirilebileceği belirtilmektedir.

BRT televizyon yayınlarının İstanbul halkının tümünü kucaklayacak biçim ve içerikte olması hedeflenmiştir.

BRT'nin amaçları şöyle belirlenmektedir:

"İstanbul özelinde İstanbul'un tarihi ve kültürel birikimlerini, ekonomik ve sosyal değerlerini, doğal ve turizm güzelliklerini sergilemek ve tanıtmak.

Demokratik, katılımcı ve saydam yerel yönetim anlayışı doğrultusunda, kentli ile yerel yönetim ilişkilerini güçlendirerek, İstanbulluların yönetime ve sorunlarının çözümüne katılmalarını sağlamak.

Kent ve belediye haberlerini yayınlarak, halkın günlük yaşamını kolaylaştırmak; belediye hizmetlerinde verimliliği artırmak; İstanbul'u özgürlük, eşitlik ve dayanışma duygularıyla kaynaşmış, kültürel birliği ve kentlilik bilinci gelişmiş sağlıklı kentleşen, çok sesli ve çok renkli uygar bir kent haline getirmek."(28)

BRT'de, günde üç kez olmak üzere, toplam 50 dakikalık haber yayını yapılmaktadır. Ayrıca "Gong" adlı arada bir yayınladığı haber programı vardır.

Haberlerde öncelikle bölgesel (İstanbul'la ilgili) haberler verilmektedir. Ardından yurt haberleri, sanat ve kültür olaylarına ilişkin haberler yer almaktadır.

BRT'nin yayıncılığı, kamu hizmeti televizyonculuğuna bir örnek oluşturmaktadır. Bu nedenle de eğitim-kültür yayınları %42.8'le en fazla yeri tutmaktadır.

Haber ve haber programları ise, toplam yayının %22.9'nu kapsamaktadır.

15 Kasım 15 Aralık 1992 tarihleri arasında BRT'de yayınlanan programların türleri, süre ve oranları (29)

Program Türü	Süre (dakika)	Toplam yayın oranı (%)
Haber-Haber Program	1659'	22.95
Eğitim-Kültür	3097'.29"	42.8
Müzik-Magazin-Eğlence	974'.45"	13.5
Çocuk Programları	-	-
Konulu Filmler	-	-
Diziler-Seriler	-	-

Yarışma-Lotarya	-	-
Spor	262'.44"	3.6
Belgesel	808'	11.3
Reklam	77'.24"	1.0
Diğer	354'.04"	4.9
Toplam	7227'.26"	100.000

SONUÇ

Ülkemizde, bugün, televizyon yayıncılığı alanında, devlet denetiminde ve tekelindeki 6 kanaldan yayın yapan TRT ve sayıları hergün giderek artan özel televizyon kanalları yayın yapmaktadır. Sayıları oldukça fazla olan bu televizyon kanalları ile istenen düzeyde bir televizyon yayıncılığı yapıldığını söyleyebilmek güçtür.

Özel televizyon kanalları, topluma kültürel bir katkıda bulunamayan, birbirine benzer program yapılarıyla, yabancı dünyalardan Türkçe yayın yapan TV kanalları gibidir. TRT ise, örgütsel yapısı ve siyasal konumu nedeniyle, çağdaş habercilik yapamayan, diğer program konularında da özgün bir yayıncılık yerine, özel TV kanallarıyla yarışabilmek için onlara benzer programlar üretmek gibi bir yayın politikası izlemektedir. Çağdaş insanın kültürel gelişimine katkıda bulunabilecek yayın düzeni yerine, lotaryanın egemen olduğu programlar, günün her saatinde ekranı kaplayan soap-operalar, eğlence ve magazin ağırlıklı bir televizyonculuk yeğlenmektedir.

İnsanlar çok etkili bir kitle iletişim aracı olan televizyonla gerçeklere ulaşmak yerine, kendilerine sunulan yapay bir dünyayı izlemektedirler. Televizyon izleyicileri, gerek Körfez savaşındaki olayları, gerekse kendi yaşamlarından uzak soap-opera'ları izlerlerken, aslında medya tekellerinin ve bunların arkasındaki metropol ülkelerdeki egemenlik yapısının kurguladığı ideolojik bir "dünya tasvirini" izlemektedirler.(30) Oysa çağdaş teknoloji, günümüz insanlarına daha özgür iletişim için çok zengin olanaklar sunmaktadır. Toplum içinde çeşitli grup ve toplulukların özgürce düşünce, duygu, tutum ve yargılarını açıklayarak iletişimde bulunmak yerine, uluslararası tekellerin etkileri altında yayın yapan televizyonlardan öğrendiğimiz, değerlendirdiğimiz dünyamız "evrensel bir köy" değil, belli kültür kaynaklarının bize sunduğu yabancı bir dünya olacaktır.

Türkiye'de yayın yapan televizyonlara baktığımızda, dizilerin, eğlence, magazin, müzik ve yarışma programlarının yayının çoğunluğunu oluşturduğu yayın düzeninin toplumumuz için ümit verici olmadığı ortadadır. Bireyi özgürleştirici, çağdaş bir iletişim için olanak sağlayacak bir TV yayıncılığı için gerekli yasal düzenlemelemlerin yapılması, çağdaş bir kültür politikasının izlenmesi zorunludur.

DİPNOTLAR

1. Yusuf Kaplan, **Televizyon**, İstanbul 1992,s.10
- 2.-Ersan İlal, **İletişim, Yıgınsal İletim Araçları ve Toplum**, Der.Yayınları, İstan-

- bul, 1989 s.48
3. John Keane, **Medya ve Demokrasi**, çev. Haluk Şahin, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1992, s.80
 4. Keane, a.g.e., s.114
 5. Keane, a.g.e., s.114
 6. Aysel Aziz, **Radyo ve Televizyonla Eğitim**, Ankara, 1982, s.9 ve s.79
 7. Mahmut T. Öngören, "Türkiye'de TV'la İlgili Çeşitli Tarihler", **AİTİA Gaz. ve Halkla İlişkiler Yük.Ok.İletişim Dergisi**, 1982/4, s.273
 8. Semih Tuğrul, **Türkiye'de Televizyon ve Radyo Olayları**, İstanbul, 1975 Koza Yayınları, s.142
 9. DPT, Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Radyo ve Televizyon Özel İhtisas Komisyonu Raporu, s.44-45
 10. DPT, İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Radyo ve Televizyon Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Nisan 1986. s.313-317
 11. Özden Cankaya, **Türk Televizyonunun Program Yapısı (1968-1985)** İstanbul, 1990, s.14
 12. Cankaya, a.g.e., s.14-16
 13. Deregülasyon: Avrupa'da yayıncılık alanında deregülasyon, kamu kuruluş tekelinin kaldırılması ve daha önce devlet tekelinde bulunan yayıncılığa özel teşebbüsün de girmesi anlamında kullanılıyor.
 14. RTYK Raporu, Ankara 1990, s.1
 15. RTYK Raporu, Ankara 1990, s.5
 16. 25 Kasım 1991'de TBMM'de okunan hükümet programı, s.9
 17. Haluk Şahin, "Yeni Radyo TV Düzenine Doğru", **İletişim Araştırma**, Mart 1992, sayı 8, s.2
 18. Hıfzı Topuz, et.al., **Yarının Radyo ve Televizyon Düzeni**, İstanbul, 1990, s.189-191
 19. Avrupa Sınırötesi Televizyon Sözleşmesi, s.1
 20. Beş TV kanalının, gün gün yayından izleyerek, televizyon istasyonlarının yayınlarıyla ilgili belgelerinden ve yazılı basından tarama yaparak karşılaştıran bu araştırma, Doç.Dr. Özden Cankaya'nın yönetiminde Radyo-TV Bölümü yüksek lisans öğrencileri, Sernur Karagöz, Aysın Ersöz, Pınar Mutlu, Nurhan Kavaklı ve Esra Gözübüyük tarafından yapılmıştır.
 21. 1993 TRT Genel Yayın Planı, Ankara TRT Basın ve Yayın Müdürlüğü Yayınları, yayın no:258, s.35
 22. a.g.e., s.36
 23. a.g.e., s.119
 24. TRT-1'in araştırma dönemi içindeki program dökümleri, program dergileri, günlük basın taranarak ve izleme yöntemiyle denetlenerek hesaplanmıştır. Rekam yayınları bu hesaplamaların dışında tutulmuştur.
 25. Inter Star'ın araştırma dönemi içindeki program dökümleri bu televizyon yönetiminin alman programa ilişkin belgelerden, yazılı basından elde edilmiş ve izlenerek denetlenmiştir.
 26. Show TV'nin program tür, süre ve oranları, yazılı basın taraması, izleme ve Show

TV ilgilileriyle görüşerek hesaplanmıştır.

27. Kanal 6'nun bir aylık araştırma süresi içindeki program tür, süre ve oranları, yazılı basından ve kurum ilgililerinden alınan bilgilerden sağlanmıştır.
28. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Radyo ve Televizyon Yayın İlkeleri (Hizmete Özel Çoğalma) s.4
29. BRT'nin bir aylık araştırma süresi içindeki program tür, süre ve oranları, "İstanbul Büyükşehir Belediyesi Radyo ve Televizyon Yayın İlkeleri" adlı, BRT program sorumlusu İskender Salgırlı'dan, Mimar Sinan Üniversitesi Sinema-TV bölümünden ve yazılı basından izlenerek taranmış ve izleme yöntemiyle detetlenmiştir.
30. Ünsal Oskay, **İletişimin ABC'si**, Simavi Yayınları, İstanbul 1992 s.11

KAYNAKÇA

- 1- Avrupa Sınırötesi Televizyon Sözleşmesi
- 2- Aziz, Aysel, **Radyo ve Televizyonla Eğitim**, Ankara, 1982
- 3- Cankaya, Özden, **Türk Televizyonunun Program Yapısı (1968-1985)** İstanbul, 1990
- 4- DPT, **Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Radyo ve Televizyon Özel İhtisas Komisyonu Raporu**, Ankara
- 5- DPT, **İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Radyo ve Televizyon Özel İhtisas Komisyonu Raporu**, Ankara
- 6- Şahin, Haluk, "Yeni Radyo TV Düzenine Doğru", **İletişim Araştırma**, Mart 1992, sayı:8
- 7- Kaplan, Yusuf, **Televizyon**, İstanbul 1992
- 8- Keane, John, **Medya ve Demokrasi**, çev.Haluk Şahin, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1992
- 9- İlal, Ersan, **İletişim, Yıgınsal İletim Araçları ve Toplum**, Der.Yayınları, İstanbul 1989
- 10- RTYK Raporu, Ankara, 1990
- 11- TRT Genel Yayın Planı (1993) Ankara, 1993
- 12- Tuğrul Semih, **Türkiye'de Televizyon ve Radyo Olayları**, İstanbul, 1975
- 13- Öngören, Mahmut T., "Türkiye'de TV'la İlgili Çeşitli Tarihler", **AITIA Gaz.ve Halkla İlişkiler Yük.Ok.İletişim Dergisi**, 1982/4
- 14- Oskay, Ünsal, **İletişimin ABC'si**, Simavi Yayınları, İstanbul 1992, S.11
- 15- Topuz, Hıfzı, et.al, **Yarının Radyo ve Televizyon Düzeni**, İstanbul, 1990
- 16- İstanbul Büyükşehir Belediyesi Radyo ve Televizyon Yayın İlkeleri, (Hizmete özel, çoğaltma)
- 17- Mutlu, Erol, **Televizyonu Anlamak**, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1991
- 18- Fiske, John, **Television Culture**, Londra, 1987